

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
CIOMAC, CHRISTIAN G.

Borgia : istoria unei familii / Christian G. Ciomac. -

București : Paul Editions, 2021

ISBN 978-606-9703-43-4

929

94

Redactare: *Mihaela Enache*

Nicoleta Petcu

Tehnoredactare: *Paul Editions*

Coperta: *Lucian Enache*

Paul Editions

Șos. Ștefan cel Mare nr. 15, Sector 2, București

www.pauleditions.ro

e-mail: pauleditions@gmail.com, office@pauleditions.ro,

vanzari@pauleditions.ro, nicoleta.petcu@pauleditions.ro,

mihaela.enache@pauleditions.ro

tel: 0730.660.427; 0731.884.583

Tipar: ARTPRINT

E-mail: office@artprint.ro

Tel.: 021 336 36 33

Christian G. Ciomac

BORGIA

Istoria unei familii

Paul Editions

Cuprins

Prefață	9
Cuvânt înainte	11

PARTEA I

LUMEA MEDIEVALĂ	19
-----------------------	----

Capitolul I Roma Medievală	21
Capitolul II Puterea temporală a papilor	33
Capitolul III Mentalitatea din timpul Renașterii	40

PARTEA A II-A

ISTORIA FAMILIEI BORGIA	49
-------------------------------	----

Capitolul I Originea	51
Capitolul II Ascensiunea	55
Capitolul III Papa Calixt III Borgia	59
Capitolul IV După moartea celui dintâi Papă Borgia	65
Capitolul V	75
Capitolul VI Cardinalul Borgia în Spania	76
Capitolul VII Legături de dragoste	80
Capitolul VIII Pontificatul lui Inocențiu VIII	86

PARTEA A III-A

PAPA ALEXANDRU VI BORGIA	91
--------------------------------	----

Capitolul I Alegerea	93
----------------------------	----

Capitolul II Cel de-al doilea Papă Borgia	98
Capitolul III Descoperirea Americii	109
Capitolul IV Lucreția Borgia	112
Capitolul V Schimbarea la față	121
Capitolul VI Francezii în Italia	127
Capitolul VII Consolidarea	142
Capitolul VIII Tragedia cea mare	147
Capitolul IX Planuri noi	157
Capitolul X Savonarola	165

PARTEA A-IV-A

CEZAR BORGIA

173

Capitolul I Cezar Borgia în Franța	175
Capitolul II Căsătoria lui Cezar	181
Capitolul III Cele dintâi succese	185
Capitolul IV Cezar Borgia stăpân	192
Capitolul V Asasinarea celui de-al doilea soț al Lucreției ...	195
Capitolul VI A doua campanie a lui Cezar Borgia	198
Capitolul VII Campania de primăvară	205
Capitolul VIII Sfârșitul Aragonilor	209
Capitolul IX Văduvia și cea de-a treia căsătorie a Lucreției	214
Capitolul X Apogeul	227
Capitolul XI Cezar și Macchiavelli	237

PARTEA A V-A

PRĂBUȘIREA

243

Capitolul I Moartea Papei Alexandru VI	245
--	-----

Capitolul II Ultimii ani ai lui Cezar Borgia	251
Capitolul III Agonia și moartea lui Cezar Borgia	261

PARTEA A VI-A

LUCREȚIA BORGIA DUCESĂ DE FERRARA ..

267

Capitolul I În drum spre Ferrara	269
Capitolul II Familia d'Este, despoți de Ferrara	273
Capitolul III Alfons d'Este moștenitorul tronului de	276
Ferrara	276
Capitolul IV Prietenii spirituale	287
Capitolul V Lucreția, ducesă de Ferrara	290
Capitolul VI Bayard și Lucreția	296
Capitolul VII. Ultimii ani ai Lucreției	300

Încheiere	305
-----------------	-----

PESTE VEACURI

309

Victor Hugo și Lucreția Borgia	311
--------------------------------------	-----

I

ROMA MEDIEVALĂ

Când, spre mijlocul secolului al XI-lea, în timpul războaielor cu năvălitorii barbari, marile apeducte au fost distruse, Roma și-a schimbat axa tradițională. Cartierele de la nord, de pe colinele de la răsărit și în bună parte de la Sud, cartierele de pe Pincio, Quiniral, Esquilin, Caelius și Aventin au fost părăsite și treptat depopulate.

Lipsa de apă le-a suprimat.

Mulțimea s-a îndreptat spre apus, spre Tibru, spre mare.

Malurile Tibrului devin populate și lumea se îngrămădește în Transtevere și Câmpul lui Martie. Ea se risipește pe străzi înguste, strâmbe și întortochiate, de multe ori dâmburoase, căci treceau peste mormane de pietre și moloz, ale monumentelor antice dărâmate, peste care rugina timpului își pusese pecetea: le înțelenise.

Din cauza acestei lipse de apă populația scade îngrozitor, scădere la care contribuie, în mare măsură, și epidemiile cronice care izbucnesc.

Vechea Romă, capitală a lumii, nu mai există, decât doar ca amintire.

Negustorii își instalează prăvăliile lor, pe unde pot mai bine, pătrund în circuitul lui Flaminius, iar în teatrul lui Marcellus se instalează prozaicele scule ale unui atelier de făcut frânghii.

În această extraordinară confuzie a secolelor, se produce un indescriptibil amestec între rămășițele gloriosului trecut, peste măsură de bogat, și mediocrele așezări sărăcite și pustiite ale unui oraș, care cu greu se putea apăra, de tot felul de incursiuni sălbatice.

Totul se topește într-o îngrămădire fără nicio grijă de estetică.

În însemnările pelerinilor din vremurile acelea, pelerini ce veneau de departe, să se prosterneze în fața mormintelor celor doi apostoli înmormântați la Roma, Petru și Pavel, se pot totuși deosebi *trei* elemente care marchează Roma de atunci, o Romă, care nu mai este o capitală politică a unui mare imperiu, ci un oraș sfânt. O Mecă a Creștinismului.

În primul loc răsăreau așezămintele religioase. Biserici și bazilici cu cele două sfinte morminte, și cu credința cea vie, veșnic străjuită de umilele catacombe ale pămîririi creștinești. Se numărau pe la mijlocul Evului Mediu cam patru sute de biserici, aflate în Roma. Aceasta nu înseamnă mare lucru. Să nu uităm că orașul Ani, din Asia Mică, capitala unui mic regat creștin, avea o mie de biserici, când a fost distrus cu desăvârșire de un cutremur catastrofal.

Datorită faptului că Roma era orașul de reședință al Scaunului Papal, că spre Roma duceau toate drumurile pelerinajului catolic, că toate țările septentrionale² trimiteau în mod continuu ofrandele lor bogate, întrecându-se în strălucire și generozitate, numărul acesta de patru sute de biserici este foarte modest. Cu atât mai mult, cu cât Roma a fost întotdeauna centrul creștinătății și n-a renunțat o clipă la universalitatea ei, dominând peste popoarele din lumea întreagă în numele Domnului. Dumnezeuului nostru.

Multe dintre aceste lăcașuri sfinte există și astăzi cu puținele modificări și transformări cerute de întreținerea lor de-a lungul veacurilor.

Una dintre cele mai vechi este ctitoria împăratului Constantin, biserica *Sfântul Ioan din Latran*. Aici avea împăratul Constantin o proprietate a lui, pe care, în marea lui cucernicie, a dăruit-o Papei, și pe ea s-a ridicat această biserică, de cel mai mare interes istoric. În jurul acestei biserici era reședința Papilor și a nenumăratelor cancelarii de ordin administrativ, ale Sf. Scaun. Tot aici se găseau și sălile festive, unde se făceau primiri fastuoase ale împăraților Sf. Imperiu Germanic și tot de aici plecau procesiunile solemne la mormântul Sf. Petru.

² Care este situat în raport cu un punct, o regiune, la nord. (n.r.)

Abia în secolul al XIV-lea, după reîntoarcerea papilor de la Avignon, reședința papilor se mută la Vatican. Aceasta datorită cuceririi definitive a fortăreței Sf. Arhangheli, care ocrotea de aproape Vaticanul, și cu care avea legături subterane secrete.

După instaurarea feudalității, papii au nevoie să se adăpostească în apropierea castelelor fortificate, așa că biserica Sf. Ioan din Latran își pierde importanța ei de prim-rang și rămâne numai ca loc sfânt de reculegere și pelerinaj.

O altă biserică: *Sf. Maria d'Ara Coeli* se găsește chiar pe locul unde era palatul împăratului Octavian, exact unde se găsea camera împăratului. O legendă foarte romantică și frumoasă se păstrează până în zilele de astăzi.

Se zice că senatorii și poporul Roman iubeau așa de mult pe împăratul lor, care era de o mare frumusețe și radia un fluid de nealterată fericire, încât toți voiau să-l divinizeze. Împăratul însă a ezitat să accepte, și a cerut trei zile de răgaz. În timpul acestor trei zile el a întrebat Sibila, atotștiutoare de la Cumes, ce trebuie să facă? Sibila, a cerut și ea răgaz pentru a se pune în contact cu zei și, după ce termenul s-a împlinit, a răspuns:

„Un rege nou se va pogori din ceruri și pe oameni îi va judeca». În clipa aceea, Octavian a văzut deschizându-se cerul și printre nori o fecioară de îngerească frumusețe, cu un copil în brațe. Iar o voce porunci: «Haec ara filii Dei est»³.

Împăratul se prosternă în față splendidei viziuni, apoi porunci ca pe locul acela să se ridice altarul sfânt.

De aici se trage și numele bisericii Sf. Maria D'Ara Coeli.

Mai vedem astăzi și biserica Sf. Maria del Popolo, pe malul stâng al Tibrului, din cartierul Subura. Aici se găsește mormântul frumoasei *Vannozza*, mama copiilor Papei Alexandru Borgia. Și această biserică își are legenda ei. Ea se găsește pe locul fostului mausoleu a lui Neron, prigonitorul creștinilor, folosind chiar fundația vechiului monument, și a fost ridicată de Papa Pascal al II-lea, cu intenția de a purifica întregul cartier, care era vizitat și terorizat încontinuu de strigoiul neroman, ce se adăpostea într-un turn de lângă mormânt.

Și se poate continua mult și bine pe calea aceasta. Mă voi mărgini însă cu aceste câteva exemple, în credința că am

³ Acesta este altarul fiului Domnului.

reușit să pun în lumină rezonanța sufletească ce o aveau aceste sfinte lăcașuri asupra locuitorilor Romei, precum și asupra sutelor de mii de pelerini care veneau din toate părțile lumii să ingenuncheze în fața sfintelor relieve.

Trebuie însă să stărui, pentru a evita o confuzie posibilă, că marea catedrală Sf. Petru, pe care o admirăm și astăzi, și care domină orașul sfânt al Romei, nu exista pe timpul Renașterii și cu atât mai puțin pe timpul Papei Alexandru al VI-lea. Bazilica Sf. Petru despre care vorbim era o modestă biserică așezată pe locul pe care se găsește astăzi marea catedrală și, cu toate că avea un interior de o extraordinară bogăție, totuși la exterior nu făcea o impresie deosebită. Se zice că altarul acestei biserici fusese construit din aur masiv și că era încrustat cu nenumărate pietre scumpe de mare preț. Renumele odoarelor și al bogăției cuprinse în această bazilică era așa de mare încât prin secolul al IX-lea pirații Sarasini au fost atrași de această comoară și au reușit să debarce în apropierea Romei și să fure nu numai toate podoabele găsite, dar au sfârșit în bucăți altarul și au imbarcat aurul pe corăbiile lor. Această incursiune a fost ușurată de faptul că bazilica, cât și Vaticanul, nu erau cuprinse înăuntrul zidurilor de apărare ale cetății Romei, ziduri construite cu secole înainte de împărății romani. Mai târziu, biserica a fost refăcută și din nou înzestrată cu nenumărate bogății adunate de la mulțimea pelerinilor care aduceau daruri mormântului Sf. apostol Petru din toate colțurile lumii. Abia în timpul Papei Iuliu al II-lea, la începutul secolului al XVI-lea, se începe transformarea și reconstruirea bisericii și se pune temelia minunatei catedrale romane, pe care o admirăm și astăzi, Sf. Petru și Pavel din imediata propiere a Vaticanului.

La început Papa Iuliu al II-lea, care era un mare parvenit, în dorința lui de a deveni nemuritor, a simțit nevoia să-și lege numele de un monument care să uimească întreaga lume. S-a gândit să-și facă un fel de mormânt care să rivalizeze, dacă se poate, cu piramidele din Egipt.

L-a chemat pe Michelangelo și îi dădu ordin să întocmească un proiect în sensul acesta. Michelangelo concepe o lucrare în stil gigantic. Un fel de a «opta minune a lumii.» El voia prin acest monument să facă un fel de apoteoză a puterii pontificale

și să simbolizeze forțele Dumnezești, care stăpânesc lumea. A prezentat proiectul Papei Iuliu al II-lea, care s-a entuziasmat așa de mult, încât i-a dat mână liberă să ducă la bun sfârșit această măreață operă. Proiectul lui Michelangelo cuprindea trei planuri suprapuse: la bază un mare pătrat, construit din marmură de Carrara, pe ale cărui laturi trebuiau să se înșire statuile apostolilor și marilor martiri ai creștinătății; cel de al doilea etaj, ceva mai mic, trebuia să fie străjuit în cele patru colțuri de patru statui de mărimi gigantice și care trebuiau să reprezinte: Puterea, Curajul, Gândirea și Înțelepciunea. Peste acest etaj se ridica un al treilea, pe care trebuia să se găsească doi îngeri care să susțină un sarcofag tot din porfir. Unul dintre îngeri trebuia să fie cu fața aplecată în jos și să plângă pe cel mort, iar celălalt, din fața lui, să fie cu fruntea ridicată, în sus, în avânt spre raiul ceresc.

Acest monument trebuia să aibă peste 40 de statui de diferite mărimi, pe lângă nenumărate bronzuri și basoreliefuri, cu scene din viața Papei Iuliu al II-lea.

După cum vedem, această concepție, așa de grandioasă, nu reprezenta numai un mausoleu, ci reprezenta un fel de altar al imortalității.

În timp ce Michelangelo se pregătea să-și aducă materialul necesar pentru o lucrare așa de mare, Papa Iuliu al II-lea dădu ordin arhitectului său, Bramante, să transforme bazilica Sf. Petru în așa fel încât să poată cuprinde gigantica operă a lui Michelangelo.

Bramante atunci concepe o catedrală cu o imensă circumferință, sprijinită pe coloane mărețe și care avea în cele patru puncte cardinale, patru altare în formă de cruce. În această vastă rotondă, drept la mijloc, trebuia să fie așezat monumentul lui Iuliu al II-lea, ca să poată fi proslăvit jur-împrejur de nenumăratele mulțimi ale pelerinilor.

Se naște însă o rivalitate între Bramante și Michelangelo din cauza căreia lucrările stau pe loc. Rivalitatea crește așa de mult încât Bramante reușește să-l determine pe Papă să renunțe pe motiv că nu se cuvine să-și facă mormânt fiind în viață și că lucrul acesta poate să-i scurteze zilele. De aici ceartă mare între Papă și Michelangelo și proiectul monumentului

n-a mai fost realizat. Catedrala însă a fost începută mai târziu, după moartea lui Bramante, însuși Michelangelo a fost numit arhitect-șef și el însuși a continuat lucrarea mai departe. Michelangelo a suprimat cele patru altare, a lăsat imensa rotundă, în care a construit 12 fride mari și în fiecare fridă a așezat câte o capelă cu altarul ei. Zeci de ani s-a muncit și, cu toate că Michelangelo a trăit peste 88 ani și s-a trudit, fără să piardă o clipă sub 13 Papi de-a rândul, totuși n-a putut să o isprăvească.

Cupola, care trebuia să formeze acoperământul, constituia o problemă nerezolvată încă de știința arhitecturii din vremurile acelea. Nu se mai construise până atunci o cupolă de dimensiuni așa de mari, sprijinită numai pe coloanele circumferinței sale. Geniul extraordinar al lui Michelangelo a rezolvat-o, dar simțind că nu va trăi atât, ca să o poată realiza, a făcut o machetă din lemn, dând toate calculele și toate datele necesare, astfel ca urmașii lui să poată săvârși această podoabă a lumii.

Pentru a ne da seama de măreția acestei cupole este destul să ne gândim că cununa cea mai de sus, care încheie bolta cupolei și care de jos pare a fi un mic ornament fără importanță, în realitate este de așa dimensiuni încât o trăsură cu patru cai înaintași, poate întoarce în toate sensurile pe ea.

Cam pe la mijlocul secolului al XVI-lea, catedrala Sf. Petru din Roma a fost terminată, stăpânind de-a lungul veacurilor așa cum o vedem și noi, astăzi, Roma eternă.

În rezumat deci, ea a fost concepută după moartea Papei Alexandru Borgia și terminată mult după moartea urmașului său Papa Iuliu al II-lea.

*

Al doilea element, tot așa de importat în aspectul Romei medievale, îl formau monumentele antice, rămase din timpul de glorie a Romei Imperiale.

Profilul lor măreț se împletea în văzduh cu acela ale bisericilor creștine și făceau un fel de legătură între imperialismul roman, care reușise să dea acea Pax Romana, la care aspiră și astăzi întreaga omenire, cu imperialismul de dominație spirituală universală a Bisericii Catolice.

Din mărturiile celor care au vizitat în acele vremuri Roma constatăm că foarte multe monumente antice se mai găseau în linia.

Incomparabil mai multe din câte sau păstrat până astăzi.

Exista Arcul de triumf al lui Titus, cuceritorul Iudeei, pe sub care a trecut frumoasa Berenice; Arcul de triumf al lui Constantin, cel dintâi împărat creștin al Romei.

Și forurile mai erau în picioare, având pe ici pe colo lipită câte o biserică, ridicată de credința cea nouă. Chiar în forul lui Traian, timidă și umilă, s-a ridicat biserica Sf. Nicolae „Ad. Columna”, așa numită fiind că era străjuită de vestita Coloană a lui Traian, pe care sunt săpate episoade din războiul marelui împărat cu străbunii noștri Daci.

Mai târziu, multe dintre aceste monumente au fost transformate în biserici, altele în castele medievale, în care se zăvorau marile familii nobile feudale în veșnică luptă de întâietate, iar altele în turnuri alipite de aceste castele. Puține, mult prea puține, au fost salvate și ne-au rămas în forma lor originală.

Astfel, dacă credința cea nouă, pe de o parte a permis distrugerea imensului tezaur al Antichității, pe de altă parte a și salvat, prin transformări și adaptări, un mare număr din ele. Așa, bunăoară, Templul lui Antonio a devenit biserica Sf. Laurențiu din Miranda; biblioteca lui August a devenit biserica Sf. Damian, iar Pantheonul, din vestitele câmpii ale lui Martie a devenit biserica Sancta Maria a Martirilor.

Tot grație acestui spirit al acelor veacuri s-a putut salva statuia ecvestră a lui Marc-Aureliu, care a fost confundată cu Constantin, și în felul acesta a fost respectată. Mult mai târziu, când pericolul trecuse, s-a putut identifica și stabili cu certitudine, că este a împăratului păgân Marc-Aureliu.

Marea majoritate a monumentelor a căzut pradă distrugerii, fie din lipsă de întreținere, fiind părăsite, fie din cauza intemperiilor, a unor cutremure și chiar a inundațiilor Tibrului. Dar, mai cu seamă, tragedia s-a consumat de mână ignoranței și a egoismului omului, strâmt la minte, care a dat lovitura cea mare de distrugere fără cruțare.

Multe comori mai zac și acum sub caldarâmul străzilor Romei, sau sub temeliiile frumoaselor palate ce o împodobesc.

Ceea ce a contribuit în cea mai teribilă măsură la distrugere a fost nefericitul sistem de exploatare a materialelor de construcție ce se puteau scoate, din aceste monumente.

Era chiar organizată pe atunci un fel de industrie care scotea lespezi de marmură și mai cu seamă var, din dărâmarea acestor monumente, care părăsite fiind, nu mai aparțineau nimănui.

S-au născut aceia ce purtau numele de *marmorații* sau *calcararii*, și care, de fapt, nu erau decât producătorii de var. Ei formau o breaslă foarte puternică, și se îndeletniceau să scoată varul necesar din pietrele calcaroase din care erau făcute monumentele străvechi, din nenumăratele marmure ce le împodobeau, în fine din tot ce le putea cădea în mâini, și le procura varul pe care-l căutau. Mărețe coloane ale templelor, ziduri, statui decorative, socluri, rămășițe din vechi palate romane, băi publice, într-un cuvânt tot ce era artă, mărturie sfântă a trecutului, a căzut pradă acestor hiene inconștiente. Ei construiau cuptoarele lor de var, chiar în imediata apropiere a victimei destinate pieirii, după cum săpau cuptoare și acolo unde pământul înțelenit acoperise mormanele îngrămădite de dărâmăturile vremurilor. Toate acestea erau exploatare ca un fel de mine, din care se extrăgea materia primă a industriei lor!

Marmurele erau topite, inscripțiile pierdute pe vecie, pietrele sfinte arse, cuptoarele fumegau și industria faimoșilor «Calcararii» prospera.

S-au înființat astfel de vărării în parcuri, în palatul Imperial de pe Palatin, în templul lui Venus, pe Calea Sacră, în băile lui Dioclitian, pretutindeni.

Ei mai făceau și un fel de export.

Șlefuiau din nou lespezile de marmură, le ajustau la dimensiunile cerute, și le expediau peste hotare, în Franța, în țările septentrionale, în Germania, Danemarca, Suedia, afară de acelea care rămăneau la Piza, Florența, Milano, etc. S-au îndentificat astfel de marmure tocmai în catedrala de la Westminster, din Londra.

Numele acesta «Calcararii» devine popular. Toată lumea invidiază această breaslă așa de populară, deci așa de puternică. De câte ori se ridica un locaș de credință, sau un nou palat al vreunei măririi inopinate, un fel de ambiție silea să se aducă

marmure și var de la acești «Calcararii» care despuiau nu numai Roma, dar întreaga umanitate, de tot ce avea mai splendid.

Erau așa de puternici și așa de populari încât au lăsat până în zilele de astăzi biserici care le poartă numele: Sf. Salvator *Calcarius*, Sancta Quaranta în *Calcarich*, sau Sancta Lucia di *Calcaria*.

Devastarea era așa de groaznică că a trezit și pe unii cărturari ai vremurilor acelea. Învățatul Poggio Braciolini scrie plin de indignare că cele mai frumoase statui ale Romei sunt distruse în cuptoare de var, însemnări care ne-au rămas din veacul al XIV-lea.

S-ar părea că toate acestea sunt basme inventate! Nu putem crede într-atâta stupiditate.

Totuși tragedia a fost perfect verificată. În anul 1869 s-a descoperit un astfel de cuptor, care nu se știe prin ce minune n-a ars complet materialul adunat.

Spre marea surprindere a săpătorilor s-au găsit necalcinate Bustul lui Claudius și un cap de dimensiuni enorme, a lui Neron. Acest cuptor era instalat în palatul dărâmat al împăratului Tiberiu.

Mai târziu, în anul 1883, s-a descoperit un alt cuptor, care conținea o serie întreagă de statui de ale vestalelor, puse la rând una peste alta, cum se pun lemnele pe foc, în sobele noastre. Toate au rămas necalcinate; nu s-au prefăcut în var.

Au scăpat...

Poate că spiritul vechilor vestale n-a permis o astfel de profanare!

S-a distrus mereu până la epuizare, un tezaur neprețuit de artă și știință, de nemurire.

Cine poate spune ce s-a distrus? Cine poate calcula cât s-a pierdut?

Zadarnic mintea noastră, a modernilor, încearcă să refacă din cioburi, cel puțin în imaginație, vechea strălucire plastică romană. Bănuim, credem, imaginăm și poate că mai sperăm că grație viitoarelor descoperiri să se lumineze trecutul.

Sunt însă foarte puține posibilități de a vindeca tot răul făcut.

Cel de-al treilea element din aspectul general al Romei